

№ 4 (84),
2020-yil aprel

IJODIY PARVOZ

O'zbekiston davlat san'at va madaniyat institutining ma'naviy-ma'rifiy, ilmiy, axborot gazetasi

7-aprel – Jahon salomatlik kuni

O'z vaqtida, me'yori bilan badantarbiya qilgan odamga dard yaqin yo'lamaydi.

Ibn SINO

Sog'lik — oltindan qimmat.

V. SHEKSPIR

Vaxt salomatlik samarasidir, binobarin, har bir odam o'z a'zolarini asrab-avaylamog'i lozim.

S. SMAYLS

Sog'lik — donolar uchun davlat.

P. BERANJE

Siz o'z sog'ligingizni tong va bahordan oladigan huzur-halovatingizga qarab baholang.

G. TORO

Sog'likning o'zi huzur yoki u yoqimli olov tafti kabi so'zsiz huzur baxsh etadi.

T. MOR

Sog'lik hayotning shunday ne'matidirki, chindan ham betob podshodan sog'lom gado ming karra baxtiyordir. Baxtimizning o'ndan to'qqiz ulushi sog'ligimizga bog'liq.

A. SHOPENGAUER

Sog'lik undan bahramand kishiga ham boshqalar uchun ham buyuk ne'matdir.

T. KARLEYL

Sog'lik — boylikdan a'lo.

J. REY

“БИР ЁМОННИНГ БИР ЯХШИСИ ҲАМ БОР”

Ассалому алайкум!

Азиз дўстлар, ҳамкаслар, муҳтара-
рам ижод ахли!

Воқелик тақазоси билан ҳадик-ха-
вотирдан серташвиш ўтаётган шу
кунларда барчамиз тонгда кўз очган-
дан то тун қоронғусигача бирор ёруғ
маълумот, таскин илинжида ахборот
воситаларига нигоҳ қадаяпмиз. Фас-
ли баҳорнинг айни табиат уйғониб,
набутот олами гулга кирган энг гў-
зал паллада қалбларимиз бори дунё-
дан келиб турган турли хабарлардан
озурда ҳолда, тафаккуримиз бўлиб
турган воқеликларни тинимсиз таҳ-
лил этиш, оила ичи ёки мобил воси-
талар орқали дўст-биродарлар билан
ахборот, фикр алмашиб ҳаракатла-
рида андармон. Айниқса, ижод ахли
бу жараённи бори миқёсида моҳияти
билан, ўтмишда кечган шунга ўхшаш
тариҳлар билан, ўқиган турли адаби-
ётларимиз, томоша қилган фильмла-
римиз билан қиёслаб, кўз ўнгимизда
рўй бераётган воқеликни теранроқ
англаб, ҳаётӣ, фалсафий мушоҳада-
ларга ғарқ бўлиб ўтирибмиз.

Эҳе, ҳаёл қай гўшаларга олиб коч-
майди дейсиз... Фикрат эса яна ху-
шёр мушоҳадаларга ундейверади...

Дунё адабиётида ва санъатида
бугунгидек глобал миқёсдаги таҳли-
кали ҳодисаларни хоҳ тариҳий реал

кечмишлар, хоҳ келажак фантастик
оламларда рўй берадиган ҳодисалар
сифатида тасавvur этиб тасвирланган
юзлаб асарлар мавжудлиги барчамизга
маълум, албатта. Одатда бун-
дай тоифа асарлар оддий муто-
лаа, томоша, вакт ўлдириш эр-
маги ўлароқ хизмат қиласи ва
эгалари - муаллифлари, ижод-
корларига яхшигина молиявий
фойда ҳам келтиради. Айни
йўналишдаги шундай бехисоб
китоб, киноасарлари орасида
том маънодаги юксак бадиият
намуналари ҳам талайгина уч-
райди. Албатта, мазкур жанр
- ўйналишдаги юксак бадиият
намуналари ўқувчининг шун-
чаки вақтини ўлдириб, бефарқ
қолдирмайди, аксинча, ороми-
ни ўғирлаб, тинчини бузади,
мувоғиқ мушоҳада ва ибратли
хulosаларга ундейди. Бунинг намуна-
лари ҳақида машҳур Гомердан бошлаб
Альбер Камюгача, Абулқосим Фирдав-
сийдан то Чингиз Айтматов асарлари-
гача иқтиbos келтириб, соатлаб сўзлаш
мумкин. Аммо мақсад бу эмас.

Максад шуки, тождор зарра (корона-
вирус) бутун курра заминни забт этиб,
умумжахоний ташвиш, тараддулларга
сабаб бўлаётган экан, бундан ниҳоят-
да муҳим, хушёр хulosалар чиқариб

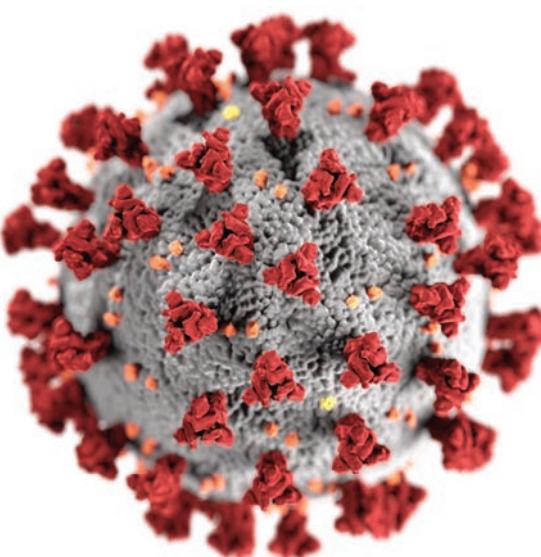
олишимиз шарт. Бу, айниқса, ҳақиқий
ижод ахлига мурожаатан айтилаётган
фикрdir. Фикрki, бу қаламу мўй-
калам тутган, елкасига кинокамера

ноленталарга туширсалар деган холис
андишадир.

Эсласангиз, иккинчи жаҳон уруши-
нинг фронт кундаликлари Константин
Симоновнинг “Ўликлар ва тириклар”
роман - эпопеясига, киноленталарга
олинган ҳужжатли хроникалар эса
Михаил Роммнинг “Оддий фашизм”
деб аталган буюк киноасарига асос
бўлган. Ўзбек адабиётида Ойбекнинг
кундаликлари, Аскад Мухторнинг
“Тундаликлари”, Малик Қаюмовнинг
ўтган аср 20-йилларидан то 80-йилла-
ригача суратга олиб қўйган солнома-
лари кейинчалик миллий адабиёт ва
санъатимизнинг мумтоз намуналари
яралишига асос - негиз бўлган.

Даъватдан иддао ҳам шуки, замо-
навий адабиётимиз ва санъатимизда
анчадан бери излаб, изланиб, топол-
май, ўзимиздан, мажбурий “ижодбо-
зликлардан” кониқмай юрган ҳолати-
миздан чиқиш, илҳом дулдулларига
майдон яратиш учун фурсат ва имкон
етди. Воқелик, мана шу тариҳий ва-
зиятнинг ўзи адабиёт ва санъат учун
чексиз мавзулар ва давр қаҳрамонла-
рини ҳаёт саҳнасига чиқариб турибди.
Шоир сатрини бироз таҳлиллаб айтса,
“мана сенга олам-олам мавзу, қаҳра-
мон, этагингга сиққанича ол!”.

Нафсијаммирини айтсак, яқин бир
неча ўн йиллардан бери адабиётимиз

ортган, саҳна пардаси олди-ортида
турган... ва ҳоказо, ва ҳоказо барча
ижод заҳматкашларига уйғоқлик даъ-
вати ўлароқ, мазкур воқеликни бори
ҳодисоти, миқёслари билан кузатиб,
ўрганиб англаб, таҳлил қилиб, тўлик
идрок эта бориб, не бир хulosалар
чиқармок, шу аснода кўнгилдан, ҳа-
ёлдан кечганларини ўzlари ҳаёти маз-
муни дея белгилаган ижод йўсинада
бадиий муҳрасалар, қоғозларга, ки-

ва санъатимизда воеа бўларлик буюк ижодий яратиқлар деярли бўлмади. Юзлаб катта-кичик мажлислар, конференциялар, учрашувлар, давра сухбатлари уюштиридик.

Хозирги замоннинг қаҳрамони ким, қай таҳлит мавзулар наср, драматургия, кино, театр ва ҳакозо турли санъатларнинг қайта жонланишига туртки беради дея ташкил этган маҳаллий ва хатто ҳалқаро издиҳомларнинг саноги йўқ. Бироқ не бир ақлли якунларга келиб не-не ташаббуслар билан резолюциялар қабул қилмайлик, пираворд натижага самарасиз, сўниқ бўлиб чиқаверди, адабиёт, санъат жамият машъаласи ўлароқ нур тарата олмай, хира шуъла бериб, таг-атрофига соя мисол алдамчи таасурот тарқатиб турди. Ваҳолангки, бу соҳалар ривожига озмунча эътибор, ҳиммат кўрсатилаётгани барчанинг кўзида.

Шоирларку тезкор назмлари билан таъбости қилиб туришибди. Гарчи фалсафаси, фикртеранлиги, метафора, образлар оҳори билан “оҳ” деярли ҳолатга тушмасак-да, ҳа энди сув йўғида таяммум-да дея ўтапмиз. Ўша шеърлардан қўшиқ, бадиҳалар ясад, катта-кичик давраларни Ватан, ҳалқ, она-юрт манзаралари, ўзгариш, янгиланишлар мадҳияси ўлароқ вазиятдан чиқиб турибмиз. Бироқ бир савол, ҳамма давра ва даврларда берулгувчи сўрек - замона оинаси - кўзгуси бўла оладиган битиклар, фильмлар, спектаклар яратилдими, яратиласптими?! Балки кимдир “бу гаплар нисбий, дид-тушунча, савия билан боғлиқ, бирор муносабатни шартта кесиб, катъий хулоса чиқариш мумкинмас, бу сенинг карашинг, сенинг ёндашувинг”, дея таъна қилиши, ҳатто ўзингизга айб юклаб маломат ҳам қилиши эхтимолдан ҳоли эмас. Ҳар қалай, онгли умири шу кори изтиробнинг ичиде ўтагётган бир “...шунос” сифатида ўшандай андишаларга бораман. Кутубхона ёки китоб дўконлари гавжум, театр заллари, кинотеатрлар маънавий озук илинжида жонсарак зиёли, фикрловчи томошабин билан файзиб бўлишини яна кўргим келади.

Ажабмаски, хозир бутун инсоният кечмиш кунларида юзма-юз бўлиб, каттол бало қарисида рўбарў турганимизда бадиий тафаккур тиқинлари очилиб кетиб, қалб изтироблари не бир тўғонларни бузиб юборса ва шудавр, шу давр инсонлари турфа киёфасининг нуктабин кўзгуси бўладиган асарлар яратилса. Назаран, бу орзу – ўлат пайтидаги базм (“пир во время чумы”)дек туюлиши мумкин. Йўқ, асло, бундай эмас. Ўлимга ҳукм қи-

линган Федор Достоевский қатл олди сонияларини бадиий тафаккур учун не-не синоатлар эшигини очиб, не туйғулар пўртanasини пайдо этишини ўз кундакларида қайд этганидек ёки Виктор Гюгонинг “Ўлимга ҳукм этилган одамнинг сўнгги куни” (“Последний день приговоренного к смерти”), Лев Толстойнинг “Петр Ильининг ўлими” қиссаларида тасвиrlанганидек, руҳиятнинг фавқулодда жунбушга келиб, даҳоликка шаҳодат бўладиган асарлар яратилиши учун манбаъ вазифасини ўташи - мана бадиий тафаккурнинг асрлар оша барҳаётлик белгиси, ўзига хослиги, агадияти.

Сўзларим бироз енгилроқ айтилаётгандек туюлмасин. Чини билан ҳам неча ўн йиллардан бери маёгини ўқотган оввора каби сарсон ижод ахли учун инсоний эҳтиросу ҳолат-ҳодисаларнинг бемисл кенгликлари

тўғри бўлганини бу кунги воқелик аён исботлаб турибди-ку.

Талабалар шахарчасига авто уловларини қатор териб кўйиб, мамлакатнинг тўрт томонига толиби илмларни беғарас элтаман дея хизматга шай турганларни оддий киракаш дейиш эндиликда ҳакоратдек эшитилса керак.

“Дуога, бепул маска тарқатамиз” деб эшигига катта эълонлар осиб кўйган ёки рўзгори тангроқ ҳамсоя - маҳалладошларига шу таҳликали пайтда кўча-кўйда сарсон юрмасин, рўзғор тирикчилигидан алам чекмасин дея ҳиммат, оқибат кўрсатаётган дўкондору тадбиркорларни қандай хис-туйғулар бошқараётган экан.

Матбуот хабарича, Қашқадарёнинг Чироқчисида умр бўйи мол-ҳол бокиб, кўйчивонлик, чўпонлик қилиб ўтган 95 ёшлик бобо умр бўйи Ҳажзиёрати умидида йиккан маблағига қишлоғига катта кўприк қураётган эмиш. Бу масжид, мадраса қуриб, охират савобини ўйлаган қайси бойу савдогарнинг ҳимматидан кам? Балки ортикроқ ҳамдир. Бойу савдогар ҳиммат қилса, баридан бир улушкини сарфлар, чўпон-чўлик одам бундай шаҳду шиддатга борса, борини берса керак, албатта.

Бу каби мисоллар хозир матбуот, ижтимоий тармоқларда дарёча бор, тинимсиз тўлиб-тошиб оқиб турибди.

Айни пайтда, гуруч курмаксиз бўлмагандек, ўз бепарволиги ёки нодонлиги, атроф-ҳолатни, вазиятни ҳис этиб, узокни кўролмагани ёки бевосита хизмат, вазият тақозоси билан 14 кунлик чекловга тушганлардан, хануз эҳтиётсизлик, енгил-елпи муносабат кўрсатаётгандардан ҳам битта-яримта мисоллар бўлиб туриди. Шу билан бирга “кимга тўй, кимга аза” деганларидек, қасронга уйларини кўз-кўз қилиб, тўқчиликдан лаб-лунжини йиғиштиромай”, “уйга қолинг” даъватига жавобан қозонини эту-мойга тўлдириб, алламбало анвойи таомлар пишираётганини ошкора намойиш этиб, ижтимоий тармоқларни тўлдираётган ҳудбин кимсалар - “ватанига баҳтни тилайди”ган “санъат”чилар, нораво бачкана киликлари билан ҳалқа гўёки хушкайфият улашаман, деган овсарнусхалар ҳам учраб коляпти. Булар синовли кунларда узок якиндаги миллатдошларининг тирикчилик рўзгори – “эл-юртнинг дастурҳони қандай деган андишанинг кўчасига кирмай, ўз тўқлигини бори оламга намойиш этиш нокамтарлик-кина эмас, балки камида одобсизлик, бадбинлик, юртдошларга беписандлик эканини англармиканлар?! Таасуфки, булардан ҳам кўз юмиб бўлмайди. Билҳақ, ана шулар-да ижод ахлига асарларининг конфликтларини топишга, бадиий-психологик таҳлил, фикрий коллизиялар, турфа характерлар ва уларнинг тўқнашув, зиддиятлари асосида воқеликнинг асл моҳиятини очишга, сюжетнинг қизиқ ва жозиб бўлишига, бадиий етукликка хизмат киладиган унсурлар.

Демоқчиманки, вазият талаби билан уйда ўтирган жамики оила, уй-ичи, қондошлик ришталарини мустаҳкамлаб, мутолаа давралари, оила-

вий гурунглар, дилдошлиқ, ҳамрозлик муносабатларини ростмана қарор топтираётган эканлар, ижод ахли ана шу вазиятда бадиий яратиқлар учун асос бўладиган битиклар билан машғул бўлсалар, айни муддо бўлар эди. Ахир доно ҳалқимиз “Бир ёмоннинг бир яхшиси ҳам бор” деб балки шундай ҳолатларни ҳам бошдан кечириб айтгандир.

Очиғи, хозирги шитобли, югурик замонда, бироз тўхтаб, тин олиш, ўз кечмиш ҳатти-ҳаракатларимизни мушшоҳада этишдан йироқлашиб кетаётган эдик.

Турмуш – муш экан, тирикчилик, рўзғор – ғор экан, орзу-ҳавас бизга хос экан, дея хотиржамликни йўқотиб, ўзимизни ҳар ён уриб юрганимиз ҳам ҳақиқат. Нафақат биз – яккаш инсонлар, балки бутун инсоният бу жаҳду жадалдан бироз тўхташи, олду-ортга эътиборсиз қаерга бу қадар шошиб чопаётганини англаши учун Яратганинг ўзи фурсат беряпти, назаран. Аллоҳнинг кўзга кўринмас бир митти зарраси бори ер шарининг мувозанатини бузворай деяётган шу синов паллада сарак саракка, пучак пучакка ажраляпти. Маданияти тугалликка даъводаги не-не мамлакату элларнинг қандай кўйга тушаётганига гувоҳ бўляпмиз. Айни чоғда Ўзбекистондек ўттиз тўрт миллионлик аҳоли жоннинг ҳар биттаси учун бори масъулиятни зиммасига олиб, том маънода матонатини намойиш этаётган Раҳнамомизни ва давлат, ҳукумат фидойиларини ҳам кўриб турибмиз. Яна ўша уч ярим йил аввал айтилган фикр: “ҳалқ давлат идоралари ҳалқа хизмат этиши керак” деган шаҳдушиддат ёдга келади. Ана бу ҳам шу кунда тўла исботини топаётгани айни ҳақиқат. Шу ўринда кўнгилнинг яна бир эътирофики, биз бугун ҳалқ, миллат эканимизни ростмана инкишоф этаётпмиз. Беназир шоиримиз Абдулла Орипов бир пайтлар “қачон ҳалқ бўласан, эй сен оломон?!”, дея алам билан ҳайкирганида не-не қалблар қалқиган эди. Ўша ҳайкирик бугун бор моҳияти ила акс-садо бераётгандек, биз бир тугостида бирлашганимизни ҳис этаётгандек бўляпмиз. Дард, дардошлиқ эмас миллатдошлиқ, ватандошлиқ туйғулари бизни ҳамжихат қиласпти. Илоҳо, рост бўлсин!

Мана биз учун, бутун ижод ахли учун шарафли мавзулар, мазмунлар, ҳолатлар, қаҳрамонлар, Мазкур вазият бизни янада бурчлироқ қилиб кўяётганини ёдан чиқаришга ҳаққимиз йўқ. Аксинча, бу важдан даъвати ўлароқ бизни бот-бот уйғоқликка, темир сафда туришга, маънавий сафар-барликка унданоми шарт.

Иншааллоҳ, бу балолар чекингуси, бу кунлар ўтгуси. Ўша дамларда биз - адабиёт ва санъат ахли кўзимизни ерга тикиб, қизарган юзимизни яширадиган ҳижолатли ҳолатга тушмаслигимиз керак. Барчамизга соғу омонлик, сабру бардош, хотиржамлик, бирлик, ҳамжихатлик, меҳру оқибат неъматларини истаб

**Шуҳрат РИЗАЕВ,
Адабиётшунос,**

AJDODLAR MEROSI – MANGU BARHAYOT

Jamiyat taraqqiyotidagi har qanday o'zgarishlar, yangiliklar, ayniqsa, insoniyat rivojiga katta turtki beradigan jarayonlar, kashfiyotlar o'z-o'zidan yuz bermaydi. Buning uchun avvalo asriy an'analar, tegishli shart-sharoit, tafakkur maktabi, madaniy-ma'naviy muhit bo'lishi lozim. Ana shunday ezgu maqsad va tafakkur bilan yashagan xalqimiz jahon taraqqiyotiga ulkan hissa qo'shgan va Sharqu G'arbni o'zaro bog'lagan, buyuk sivilizatsiyalar tutashgan yurtimiz hududi ilm-fan, madaniyat azaldan rivojlanganligi bilan alohida ajralib turadi. Ayniqsa, o'rta asrlarda yurtimizdan minglab olimu shoirlar, buyuk mutafakkirlar yetishib chiqqanligi bunga misoldir. Ularning matematika, fizika, kimyo, tibbiyot, astronomiya, etnografiya, tarix, axloq, falsafa, adabiyot kabi ko'plab sohalarga oid asarlari, Xiva, Buxoro, Samarqand, Shahrisabz, Termiz, Toshkent va boshqa shaharlardagi qadimi obidalar butun bashariyatning ma'naviy mulki hisoblanib kelinmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020 yil

7 fevraldag'i 56-f-sonli Farmoyishiga muvofiq O'zbekiston davlat san'at va madaniyat institutida an'anaga aylanib ulgurgan "O'rta asrlar Sharq allomalari va mutafakkirlari tarixiy merosida san'at va madaniyat masalalari" mavzusidagi III xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyasi o'rnatilgan tartibda onlayn tarzda o'tkazildi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2020 yil 24 yanvardagi murojaatnomasida O'rta asr Sharq allomalari va mutafakkirlari nafaqat ilm-fan, balki mamlakatni obod qilish yo'lida amalga oshirilgan bonyodkorlik ishlari, balki xalqqa ko'rsatilgan sahovatlari haqida so'z yuritdilar. Shuningdek, 2020 yil 2 martda qabul qilingan "2017 — 2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasini "Ilm, ma'rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili"da amalga oshirishga oid davlat dasturida belgilangan vazifalar ham institutda buyuk muatafakkir allomalarimizning boy tarixiy merosini yanada chuqur o'rganishga asos bo'lmoqda. Prezidentimizning "O'zining tarixiy, madaniy va intellektual merosini asrab-avaylashga, boyitish va ko'paytirishga, shuningdek, o'sib kelayotgan yosh avlodni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalashga yetarlicha e'tibor qaratmaydigan, har tomonlama uyg'un rivojlangan, mustaqil fikrlaydigan, o'z qarash va yondashuviga, grajdanklik pozitsiyasiga ega bo'lgan shaxsni kamol toptirishni o'z oldiga maqsad qilib qo'yaydigan har qanday davlat va jamiyat tarix va taraqqiyot yo'lidan chetda qolib ketishga mahkum ekanini biz o'zimizga yaxshi tasavvur qilib kelganmiz va yaxshi tasavvur etamiz", degan fikrlari institutimizning ilmiy va ijodiy ishlarni ko'lamini yanada kengaytirishga, uni rivojlantirishga asos bo'lib xizmat qilmoqda.

Tarixdan ma'lumki, O'rta asrlarda Sharq ilm-fanini rivojlanishida Xorazm Ma'mun akademiyasi alohida o'r'in tutadi. Ulkan kutubxona, madrasa, tarjimon va xattotlar maktabi kabi tuzilmalarga ega bo'lgan bu dargohda

yuzdan ortiq allomalar, iste'dodli talabalar ilmiy izlanishlar olib borgani barchaga ma'lum. Abu Nasr ibn Iroq, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Mahmud Xo'jandi, Ahmad ibn Muhammad Xorazmiy va Ahmad ibn Hamid Naysaburiy kabi qomusiy olimlarning umumbashariy tafakkur rivojiga qo'shgan hissasi beqiyosdir. Bugun Ibn Sino nomi dunyo fani va madaniyati tarixida katta iz ioldirgan. Ko'plab mamlakatlarda ko'chalar, o'quv va tibbiyot muassasalariga uning nomi qo'yilgan, alloma sharafiga medal va mukofotlar ta'sis etilgan. Butun dunyoda buyuk ajodolarimizning so'nmas daholariga hurmat-ehtriom, ularning boy ilmiy merosini o'rganishga qiziqish hamisha ortib bormoqda. Buning tasdig'i esa turli mamlakatlarda ularning hayoti va faoliyati haqida ilmiy va badiiy asarlar yaratilgani, ulug' ajodolarimiz xotirasiga yodgorliklar barpo etilganida ham ko'rish mumkin. Belgiya va Latviyada Ibn Sinoga, Latviyada Mirzo Ulug'bekka, Yaponiya, Rossiya va Ozarbayjonda Alisher Navoiyga, Misrda Ahmad Farg'oniyiga o'rnatilgan haykallar xalqimiz tarixiga chuqur hurmat ifodasi hamdir.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining farmoyishiga muvofiq uchinchi marotaba o'tkazilayotgan xalqaro konferensiyada Muhtaram Prezidentimizning "Buyuk tarixda hech narsa izsiz ketmaydi. U xalqlarning qonida, tarixiy xotirasida saqlanadi va amaliy ishlardan namoyon bo'ladi. Shuning uchun ham u qudratlidir. Tarixiy merosni asrab-avaylash, o'rganish va avlodlardan avlodlarga qoldirish davlatimiz siyosatining eng muhim ustuvor yo'nalishlaridan biridir", degan fikrlari g'oyaviy asos qilib olindi. Konferensiyada ishtirot etgan xorijiy mehmonlar, respublikamiz olyi ta'lim muassasalaridan qatnashgan olimlar, tadqiqotchilar, professor-o'qituvchilar va yosh olimlar tomonidan taqdim qilingan maqolalar 2018 yilda shu mavzuda o'tkazilgan konferensiyaga taqdim qilingan maqolalarga nisbatan jiddiy ishlanganligi, ilmiy-tadqiqot natijalariga alohida e'tibor qaratilganligi bilan ajralib turdi, shuningdek, konferensiya bugungi kun nuqtai nazaridan g'oyat dolzarb mavzuda tashkil etilganligi barcha ekspertlar tomonidan alohida ta'kidlab o'tildi. Zero, O'rta asrlar Sharq allomalari va mutafakkirlarining tarixiy merosi, dunyo taraqqiyoti va madaniyatiga qo'shgan bebafo hissasi butun insoniyatning ma'naviy boyligi bo'lib, uni o'rganish, tadqiq etish, avlodlarga yetkazish zamonaviy ilm-fan va taraqqiyot uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Abu Abdulloh Ro'dakiy, Firdavsiy, Nizomiy Ganjaviy, Sa'diy, Hofiz Sheroyi, Jomiy, Alisher Navoiy, Bobur va boshqa ko'plab buyuk faylasuflar, shoir va ma'rifatparvarlarning ijodiy merosida donishmandlik va borliq olamni gumanistik anglashning juda ulkan, bitmas-tuganmas xazinasi saqlanib kelmoqda. Dunyo tarixidagi birinchi turkiy tillar lug'ati bo'lmish "Devoni lug'atit-turk" kitobi muallifi

Mahmud Koshg'ariy bo'lib, u o'z asarida yuksak mahorat bilan to'plashga erishgan so'z boyligining tom ma'nodagi oltin zarralarini — turkiy maqol va she'rlarni ham keltirib o'tgan. Koshg'ariy turkiy xalqlarning tili, madaniyati, etnografiyasi va folklorining birinchi tadqiqotchisi hisoblanadi. Arab tili grammatikasining asoschisi sifatida tan olingan buyuk tilshunos, adabiyotshunos, geograf va faylasuf alloma — Mahmud Zamahshariy hayotik davridayoq keng shuhurat qozongan. U, shuningdek, tarixdagi birinchi ko'p tilli lug'at —

2020-4-17 13:51

arabcha-forscha-turkiy lug'atning asoschisi bo'lgan. Albatta, biz barchamiz o'rta asrlarda Sharqda yashab ijod qilgan, o'sha davr voqealaridan guvohlik beradigan bebafo asarlar yaratgan buyuk tarixchilar avlodiga, eng avvalo, Ahmad ibn Arabshoh, Nizomiddin Shomiy, Sharafiddin Ali Yazdiy, Hofizi Abro', Xondamir, Abdurazzoq Samarqandiy va boshqa allomalarga o'zimizning cheksiz hurmat-ehtriomimizni bildirishimiz ham qarz, ham farzdir.

O'tkazilgan konferensiyaning maqsadi — o'rta asrlarda yashab, ijod etgan Sharq allomalari va mutaffakkirlarining san'at, madaniyat, musiqa, tasviriy san'at, me'morchilik sohalaridagi tadqiqotlar asosida yaratgan risolalarini chuqur o'rganib, muhokama qilish, ular tomonidan yaratilgan ilmiy meros butun dunyoda ilm, fan va madaniyatning deyarli barcha sohalari taraqqiyoti uchun asos bo'lganligini isbotlash va shu orqali yoshlarga qalbiga milliy g'urur, Vatanga muhabbat tuyg'ularini singdirish va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalashdan iboratdir. Xalqaro konferensiyaning vazifasi esa ulug' alloma va jamoat arboblari, o'zbek xalqining ulug' adiblari merosini chuqur o'rganish, o'rta asr Sharq allomalari va mutafakkirlarining ilmiy qarashlarini o'rganayotgan tadqiqotchilar tomonidan erishilgan natijalarni tahlil qilish, mamlakatimizdagi madaniyat va san'at yo'nalishlaridagi olyi ta'lim muassasalari, ilmiy tadqiqot institutlari hamda nufuzli xorijiy olyi ta'lim dargohlari bilan hamkorlikda olib borilayotgan ilmiy-tadqiqot mavzularini o'rta asr Sharq allomalarining ilmiy meroslarida ilgari surilgan g'oyalar asosida o'rganish, tarixiy mavzuga oid diplom spektakllari, kinofilmlar yaratishga, doston va g'azallarni musiqa, qo'shiq va badiiy o'qish orqali chuqur o'rganishdan iborat.

O'rta asrlar Sharq allomalari va mutafakkirlari tarixiy merosida san'at va madaniyat masalalari" mavzusidagi xalqaro konferensiya yalpi majlisida O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti rektori O'zbekiston Respublikasi madaniyat vazirligi boshqarma

boshliqlari, O'zbekiston xalqaro Islom akademiyasi o'qituvchilari, O'zbekiston Fanlar akademiyasi San'atshunoslik instituti olimlari va tadqiqotchilar, institutning yetakchi professor-o'qituvchilari, yosh olimlari qatorida Respublika olyi ta'lim muassasalaridan (MRDI, O'zDK, TDMRXOM, O'zRFA San'atshunoslik instituti O'zDSMINukus filiali, O'zDSMI Farg'onma mintaqaviy filiali, TDPU, TAQI, O'zbekiston xalqaro Islom akademiyasi) yetakchi professor-o'qituvchilar, doktorantlar, shuningdek, poytaxt teatrlaridan (O'zbek Milliy akademik drama teatri, Muqimiy nomidagi musiqali teatr) rahbar xodimlar, aktyor va rejissyorlar hamda xorijiy olyi ta'lim muassasalaridan Chelyabinsk davlat madaniyat instituti, Altay davlat madaniyat instituti, M.Turzunzoda nomidagi Tojikiston davlat madaniyat va san'at instituti, Nizomiy nomidagi Ozarbayjon adabiyot institutining rektorlari, prorektorlar, yetakchi olimlari, mutaxassislari ham konferensiyada onlayn ishtiroy etishdi.

Yurtimizda o'zining yuksak salohiyati, keng dunyoqarashi va noyob iste'dodi, mislsiz kashfiyotlari tufayli jahon ahlini hayratlanirib kelayotgan ulug' allomalar kamol topganligi, jumladan, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Ahmad Farg'oniy, Muhammad ibn Muso al-Xorazmiy, Mirzo Ulug'bek, Alisher Navoiy, Zahriddin Muhammad Bobur kabi allomalarimizning asarları oradan necha asrlar o'tsa hamki, dunyo tamaddunida o'z ulug'vorligini saqlab kelinayotganligi, shu bilan birga, mamlakatimizda istiqbolning dastlabki yillardanoq Prezidentimiz rahnamoligida qadr-qimmat bilan abadiyotga daxldor ilmiy, madaniy merosimizni ko'z qorachig'idek asrab-avaylash, keng miqyosda o'rganish, xalqimizga yetkazishga katta e'tibor berilayotganligini ta'kidlab o'tdilar.

Xulosa qilib shuni alohida ta'kidlash lozimki, O'rta asrlar Sharq allomalari va mutafakkirlari tarixiy merosini o'rganish asosida san'at ta'limi tizimida o'qitiladigan tegishli fanlarga yangi ma'lumotlar ajodolarimizning ilgari bizga ma'lum bo'lmagan ilmiy merosini o'rgangan yoki o'rganayotgan tarixchi olimlar, manbashunoslari, sharqshunos, san'atshunos olimlarning tadqiqotlari bilan boyitiladi va yangi-yangi san'at asarlari yaratiladi. Konferensiyada ko'tarilgan masalalarning muhokamasi natijasida yangi ilmiy tadqiqot yo'nalishlari va ko'laming oshishiga erishiladi, ilmiy-tadqiqot mavzular ko'لامi kengayadi, mavzular banki yaratiladi. O'rta asrlar Sharq allomalari va mutafakkirlari tarixiy merosini o'rganishga bag'ishlangan kurs ishlari, BMI, MDI, DD mavzulari asosida aholini ijtimoiy bilimlarini, ma'naviy barkamolligini oshishiga xizmat qiladigan ilmiy maqolalar yaratiladi, diplom spektakllari sahnalashiriladi, televiedeniye, radio uchun ko'rsatuv va eshittirishlar, qisqa metrajli filmlar yaratiladi. Bizning asosiy maqsadim unitilgan va unitilayotgan madaniy mersimizni qayta tiklash, uni kelajak avlodlarga asosini saqlagan holda tadbiq etish va milliy xilma-xilligini jahon madaniyati darajasiga olib chiqishdir.

**Go'zal XOLIQOVA,
Ilmiy ishlari va innovatsiya
bo'yicha prorektor**

#Ustozingiz haqida...

MA'RIFATDAN ILM IZLAGAN OLIM

Biz hayotda hamisha yaxshi insonlarga ergashib, ularga havas qilib yashaymiz. O'ta ma'suliyatlari, o'z ishiga sadoqatli, iste'dodli, tashabbuskor va talabchan rahbar Abdualil

Abdulhayevich nafaqat tarixchi olim, balki tajribali madaniyatshunos olim sifatida ham to'liq shakllandi. Shu o'rinda aytib o'tish joizki, mashhur nemis faylasufi I.G. Gerder o'zining "Insoniyat falsafasiga doir g'oyalar" nomli fundamental asarini yozishga kirishayotganda "Madaniyat iborasidan ko'ra noaniqroq so'z bo'lmasa kerak" deb aytgan edi. Xaqiqatdan ham, qayd etilgan fikrlar olimning "madaniyat" tushunchasini aniqlashdagi asosiy qiyinchiliklarni, uning murakkab, qarama-qarshi va ko'p qirrali mohiyatini to'g'ri tushunganligidan dalolat beradi. Men, ustozim deyishga xaqli bo'lgan Abdualil Abdulhayevich bilan bir institutda 40 yildan ortiq faoliyat olib borib, haqiqatdan ham garchand, shu bugungi kungacha "madaniyat" tushunchasi haqida aniq va yagona to'xtamli ta'rif

yaratilmagan bo'lsa-da, har bir inson bu iborani o'z dunyoqarashidan kelib tushunishini, "madaniyat" so'zining mohiyati shu qadar keng, uni bir so'z bilan ta'riflashning imkoniy yo'qligi, madaniyat yaratilgan ne'mat bo'lsa, san'at uning yuqori darajasi ekanligini ilm yo'li orqali chuqurroq anglab yetdi.

Bilim ham ibodat ekanligini to'liq anglab yetgan ustoz Abdualil Abdulhayevich Namangan viloyatining To'raqo'rg'on tumanida tug'ilib, o'rta maktabni a'lo baholar bilan tamomlagach, insonning qadri ilm bilan yuksalishini o'z vaqtida anglab Toshkent davlat pedagogika institutiga o'qishga kirdilar va muvafaqiyatlarni tamomlab, Toshkent davlat madaniyat institutida pedagogik faoliyatini oddiy o'qituvchilikdan boshlab tarix fanlari doktori darajasigacha ko'tarildi. Men shogirdlari sifatida faxr bilan aytay olamanki, ustoz respublikamizda birinchi madaniyatshunos olimlardandir. Bugungi kunga qadar, o'zining to'liq ifodasini topmagan madaniyatshunoslik yo'naliishini rivojlantirish va takomillashtirishga o'zining beqiyos hissasini qo'shib kelmoqda. Madaniyatshunoslik sohasi bo'yicha chop etilgan darslik, o'quv qo'llanma va ilmiy maqolalari talaba, magistrler uchun dasturil amal bo'lib xizmat qilmoqda. Aynan ularning ilmiy tashabbuslari bilan institutimizda "Madaniyatshunoslik" magistratura mutaxassisligi ochilib, bugungi kunga qadar 100 ga yaqin magistrlerimiz magistraturani tamomlab, Vazirlilik, muassasa, tashkilot va nufuzli olyi o'quv yurtlarida faoliyat yuritmoqdalar.

Eng sharafligi jihatiga, bu yo'naliishni tamomlagan magistrlerimiz ilm yo'lida yana izlanishlar olib borib, jahonning nufuzli universitetlarida faoliyatlarini ham davom ettirmoqdalar. Bugungi kunda ham ustozning ilm yo'lida ezentru-niyatlari ularni sira tinchitmaydi. Shu bois shogirdlaridan ham shijoatni, xaqqoniyligini, ma'suliyat va oriyatlilikni talab qildilar. Ehtimol, ustozni shunday darajaga erishishida hamda talabchan rahbar bo'lishlarida men bugun fahr bilan tilga oladigan ustozlarimizning o'rni beqiyosdir. Chunki, Abdusalil Abdulhayevich bilan bir vaqtida institutga ishga kelgan paytimizda bizni institut rektori Navoiyshunos olim Aziz Qayumov, Abdullayev Hamid Abdullayevich, Kamolov Usmon Hamroyevichdek o'zishining yetuk bilimdonlari qabul qilib, shu kungacha ularning ibrat maktablaridan saboq olib, faoliyat yuritmoqdamiz. Hozir ham ustoz bilan qaysi mavzuda suhbatlashmaylik, albatta gap ustozlarimiz o'gitlari va purma'no hikmatlariga borib taqaladi. Ustozlarimiz bizga qanchalik talabchan va mehribon bo'lganligi, ilm yo'li mashaqqatlari bilan hayot maktabi saboqlarini berganliklarini ko'p eslaymiz. To'g'ri, ular Arastu emas edilar, lekin bilim deb atalmish xazinani bizning qo'llarimizga tutqazishgan ekan. Olimlar egallagan sohalar bisyor. Muhimki, u qay jahbada bo'lmasin, o'z bilimi tirishqoqligi, g'ayrati va intilishi ortidan o'sha soxanining yetuk mutaxassisiga aylanishidadir. Buni to'g'ri anglab yetgan ustoz, loqayd va befarq insonlarni, bekorchilikni yoqtirmaydilar. Vaqtini, yaxshi insonlarni juda qadrlaydilar. Kitob o'qishni, ayniqsa

tarixiy va mumtoz adabiyotlarni ko'p o'qiydilar va shogirdlari bilan baham ko'rishadilar. Ularning ilm yo'lida izlanishlarining natijasi sifatida qator risola va monografiyalari allaqachon o'z o'quvchilarini topgan va yana yangi lari yaratilmoqda

Ustozning yana bir ajoyib ibrat olsa arzigulik tajribasini alohida kayd etmoqchiman. Ma'lumki, shu vaqtga qadar, o'qituvchi bilim va axborot beruvchi, talaba faqat tinglovchi bo'lib kelardi. Lekin bugungi kun talabi, mutlaqo boshqacha bo'lib, talabaning faolligi birinchi o'rinda turadi. Bu borada ustozlaridan to'g'ri va aniq maqsadlar maktabini tarbiyasini olgan ustoz Abdualil Abdulhayevich "Bugungi o'qituvchi pedagog o'z faoliyatining mohiyatiga ko'ra ijodkor, yakuniga ko'ra san'atkor bo'lmos'i lozim. Bu esa o'qituvchi-pedagogdan tashkilotchi, bilimli, ziyrak, sabrlilik va muloqotmandalikni talab qilib, shogird, talabalar ma'suliyatini ham oshiradi" deydi. Ehtimol, shuning uchun hamdir hamisha ular izlanishda va ilmga chanqoq yoshlar davrasida. Ustoz sizga hamkasb va shogird sifatida tilagan bo'lardimki, shaxsiy, oilaviy hayotining xotirjam bo'lsin, Ilmiy izlanishdan sira charchamang. O'z shogirdlaringiz kamoldidan, yutuqlaridan hamisha fahrlanib, g'ururlanib yashang. Sizda mujassam bo'lgan mehr-oqibat, samimiyat va kamtarinlik sizni hech qachon tark etmasin.

**Qunduz NISHONBOYEVA,
"San'atshunoslik va
madaniyatshunoslik" kafedrasi
dotsenti.**

O'ZBEK TEATRSHUNOSLIK MAKTABI FAXRIYSI

Inson – jamiyatning yuragi, uning faoliyati va mehnati ana shu yurakni ishlataladi. Oramizda shunday insonlar borki, ular har doim o'zgallarga ibrat, xalqimiz ardog'idagi namuna, hayot yo'llarimizdagagi yo'chiroq bo'la oladi. Halol mehnat insonni ulug'laydi, qadrini baland qiladi. Qahramonimiz Muhabbat To'laxo'jayeva ham ana shunday o'zgallarga ibrat bo'ladigan, jamiyatda o'z o'rniga ega bo'lgan olima, tajribali pedagog bo'lib, ularning mehnati o'zbek teatrshunoslik maktabining rivojlanishida muhim o'rinni egallaydi.

Muhabbat To'laxo'jayeva 1946 yili 23 iyun kuni Toshkent shahrida tavallud topgan, otasi O'zbekiston xalq shoiri Turob To'la, onasi Tamara To'laxo'jayeva, ukasi O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan artist Nozim To'laxo'jayev bo'lib, ular oilaviy adaptiyot va san'at ichida yashashgan.

Muhabbat opa 1969 yili avvalgi Toshkent teatr va rassomchilik institutini tamomlagan. O'zining ilmiy-ijodiy faoliyatini Maksim Gorkiy nomidagi rus drama teatrinda rejissyor yordamchiligidan boshlagan. 1974-1978 yillari Rossiyaning Moskva shahridagi Butunitifoq ilmiy tekshirish instituti aspiranturasida tahsil olgan. 2011 yildan buyon O'zbekiston davlat san'at

va madaniyat instituti "San'atshunoslik va madaniyatshunoslik" kafedrasi professori lavozimida ishlab kelmoqda.

Pedagog "Teatrshunoslik" kursi badiiy rahbari bo'lib, talabalarga drama nazariyasi, xoreografiya tarixi, rejissyorlik va aktyorlik san'ati asoslari fanlaridan saboq beradi. Sarvinoz Qodirovaning nomzodlik va doktorlik dissertatsiyalari hamda Anvar Ismoilovning PhD doktorlik dissertatsiyalariga rahbarlik qilgan. Hozirda esa Gavhar Nazarova, Shahlo Xamidova hamda Matluba Isoqovalarning PhD dissertatsiyasi bo'yicha ilmiy tadqiqotlariga rahbarlik qilmoqda.

Olimaning "Uzbekkaya dramaturgiya na assene teatra", "Rejissura uzbekskogo dramaticeskogo teatra (tendensii razvitiya i sovremennoye problemy)" nomli monografiyalari chop etilgan. "O'zbek milliy akademik drama teatri tarixi" 2 томлик (hammulliflikda), 2008 va 2009 yillarda grand asosida "Zrelishniye iskusstva Uzbekistana" kitoblarini tayyorlagan. O'zbek milliy teatrining 100 yilligiga bag'ishlangan "O'zbek milliy akademik drama teatri" kitobining hammullifi, "Drama nazariyasi", "Teatr tankidchiligi" (maqolalar to'plami), "Bahodir Yuldashev makon va zamonda", hamda

"Lyudmila Gryaznova" kitoblarini nashr etirgan. Shu kunlarda "Istoriya teatra. Uzbekskiy teatr perioda Nezavisimosti" nomli o'quv qo'llanmasi institut ilmiy kengashi tasdig'idan o'tdi.

Muhabbat To'laxo'jayevanining ilmiy faoliyatida ko'plab tezislardan respublika va xalqaro ilmiy-amaliy konferensiyalarda chop etilgan, "Poeziya Alishera Navoi v versiyax dramaticeskoy sseni sovremennoego uzbekskogo teatra" ilmiy maqolasi "Yevropeyskiy teatr v islamskom mire: postsovetskiye transformatsii v teatralnom iskusstvye stran Sentralnoi Azii" xalqaro konferensiyasida, "K voprosu o periodizatsii istorii uzbekskogo teatra" v knige "Sentralno-aziatskiy region: proshloye i nastoyasheye. Materiali Mejdunarodnogo simpoziuma"-Almati 2006, "Dialog kultur i problemi vzaimosvyazey v ssenicheskem iskusstve Uzbekistana" v knige Pushkin-Abay i kazaxskaya literatura Almati 2006, "Uzbekskiy teatr v period Nezavisimosti" v knige "Iskusstvo Uzbekistana na sovremennom etape sotsio-kulturnogo razvitiya" Tashkent 2006, shuningdek, olima Tyumen, Dushanbe, Kazan, Pekin, Olma ota kabi shaharlarda tashkil etilgan xalqaro konferensiyalarda koordinator va moderator sifatida ishtirot

etgan. Hozirgi kunda O'zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligining jamoat kengashi a'zosi, "Teatr" jurnali tahrir hay'ati a'zosi, "Pamyatniki istorii i kulturi Kazaxstana", "O'zDSMI xabarlar" jurnali tahrir hay'ati azosi sanaladi.

Muhabbat opa o'zining ilmiy izlanishlari bilan o'zbek teatrshunoslik maktabida ulkan bog' yaratdilar. Mamajon Rahmonov, Muhsin Qodirov, Teshaboy Bayandiyev, Toir Islomov, Hamidulla Ikromov kabi ulug' ustozlarning yo'llarini davom ettirib kelmoqdar. Madaniy hayotimizda yaratilayotgan ko'plab spektakllar muhokamalarida rahbarlik qilib, har doim o'zlarining muhim va yorqin fikrlarini bildiradilar, yosh mutaxassislarga va talabalarga o'rgatishdan tolmaydilar.

San'atshunoslik fanlari doktori, professor Muhabbat To'laxo'jayeva bu yili 74 yoshni nishonlamoqdalar. Teatrshunos olimaga sihat-salomatlilik, ilmiy-ijodiy faoliyatida yanada ulkan zafarlar, har doim millat ardog'ida bo'lishni, uzoq umr ko'rishni tilab qolamiz.

**Dostonbek RAHMATULLAYEV,
Gavhar NAZAROVA
O'zDSMI doktorantlari**

Muassis:

O'zbekiston davlat san'at va
madaniyat instituti

Bosh muharrir:

Tahrir hay'ati:
Go'zel XOLIQULOVA
Ma'rufjon YULDASHEV
O'tkur ISLAMOV
Antonino KOSHELEVA
Rashid USNATOV
Jumagul NISHONOVA
Mas'ul kotib:
Alimurod TOJIYEV
Nafisa RAIMQULOVA

Tahririyat manzili: 100025 Toshkent shahri, Mirzo Ulug'bek tumani, Yalang'och mavzesi, 127 A uy.
Telefon: (0-371) 230-28-13.
www.dsni.uz; nashriyot@dsni.uz

Gazeta har oyning oxirgi haftasida «NISO POLIGRAF» MCHJ bosmaxonasida chop etilgan.
Manzil: O'rta Chirchiq tumani, Oq ota QFY, Mash'al mahallasi, Markaz -1.

Sahifalovchi:
Shahriyor IBRAGIMOV

Gazeta institutning tahririyat va nashriyot bo'limida tayyorlandi.
O'chami - A3, hajmi 2 bosma taboq.
Nusxasi - 500 dona. Narxi kelishilgan narxda.
Chop etishiga 30.03.2020 yilda topshirildi.

Gazeta Toshkent shahar Matbuot va axborot boshqarmasida № 02-00166 raqami
bilan 2012-yil 19-dekabrda ro'yxatga olingan.